

Mi történik itten?

Sütő András levelei Létay Lajosnak

Létay Lajos – Lajos bácsi. Ez utóbbi, a lajosbácsizás annyira beleívódott az erdélyi irodalmárokba, olyan mélyen rögzült, hogy többen, nála idősebbek is lajosbácsizták (pl. Kós Károly). Pedig még utolsó éveiben sem volt bácsis: keskeny, hosszúkás arc, az édesanyjára ütő magas homlok és karakteres, határozott orr, fúrge mozgás. Mindig mosolygó szemek, a tekintetében a huncutság mellett egyre több kételyt, az idő beleégette bizonytalanságot láttam megsűrűsödni. Miután Edit, a felesége égi mezőkre távozott, s Laci fia családjá, szeretett unokái Németországban éltek, elmagányosodott. Sokféle bajával orvosokhoz járt, gyógyszerekért szaladgált, és fönntartotta, ellátta magát. „Nem írok soha többet, nincs miért írni” – fogalmazta meg keserű kifakadással 2007. január 10-én, sokadik alkalommal, amikor gazdag életéről, sokágú tevékenységéről próbáltam kérdezni. Magányosságához az is hozzátartozott, hogy Létaytól, a volt párt- és központi bizottsági tagtól sokan elfordultak, a Causescu-rendszer kiszolgálóját látták benne, és kerülték. Pedig írotársain kicsi és nagy ügyeikben évtizedeken át mindig önzetlenül segített, ő valószínűleg szolgálatként fogta föl minden funkciójában az irodalmat – természetesen a történetileg adott keretek között. Többször és kitartóan kapacitáltam – nyilván többet magammal –, hogy írja meg, idézze föl politikai emlékeit, irodalomszervezői tapasztalatait, változatos életútját. Ezt mindig szerényen, ám határozottan elhárította, de a fönt idézett kijelentése ellenére: verseket írt a macskáihoz, a jelenlétében szívesen időző, a vendéglátását igénylő fiatal nőkhöz: Andreához, Zsébetkéhez. Csak sejteni engedte, hogy naponta próbál szembenézni korábbi önmagával, újra és újra számba veszi politikailag is tevékeny élete sajátos fénytörésbe került cselekedeteit. Önmarcangoló töprengéseit verssé érleli, összegző költeményben fogalmazza meg élete szomorú summázataként:¹

*akinek a kezére vágta,
mert mindent csak rosszul csinált.*

[...] most hamut szítál a fejére

*Csöndesen, szürkén a magány,
s már úgyis, úgyis itt az este,
s már minden úgyis csupa árny.*

¹ Létay Lajos: S ha versemért ma meg is rónak (száz sor magány). *Helikon*, 2007. nov. 10., XVIII. évf., 21. (491.) sz.

De mit keresett ő ott. [...] Kellott a kancsal kirakatba [...] s beült a padba. Hogy nevében is hozzák a törvényeket.

Miért nem lehet tiszta ember ő is, mint ma már annyian! – Sokukkal találkozni sem mer,

Miért lettél te bukott angyal. [...] megmásítani már nem lehet ezt a gondot gonddal tetéző,

kátyuba fordult életet, csak levonni a tanulságot kár volt hinni, nem érte meg! –

Ha szép is volt a fény a zászlón? lidércfény volt!

A lakásán való egyik együttlétünkkel mégis kiszakadt belőle egy történet: „Tamás Gázsika nálam kezdte, az *Utunk*nál, onnét kellett kidobni. Le kellett degradálni korrekornak. Căușescu, amikor beszélt valahol, azt le kellett reagálnunk az *Utunk*ban. A feleségét, Elenát akkor választották meg akadémikusnak. Írd meg, Gázsika, te úgyis akadémikus leszel. Megírta: manapság mindenki beleszól mindenbe. Én nem tudom ezt közölni. Öt perc múlva hívnak a párbizottságra, felmentem, a Propaganda-titkár azt mondta, hogy a szerkesztőségből befűjták. Mikó Ervin, B. Sz. I. voltak a jelentők. Mondom Marosi Péternek: írd meg Gázsika helyett a cikket, Marosi 10 perc alatt megírta. Jött a '89-es, itteni, úgynevezett forradalom. Központi bizottsági tag voltam, tábornokok össze-vissza öleltek, mert magyar fiú vagyok. Forradalomkor összehívtam a szerkesztőséget: Tudjátok, ki vagyok, ki voltam, én mától nem leszek főszerkesztő. Nem is akarok. Szilágyi Pistának átadtam a szerkesztőséget. Szilágyi Pista ezt mondta: Köszönjük, amit értünk tettel, Lajos bácsi. Neked itt mindig lesz egy korrektori állásod.” Létay nem lett korrektor, már csak azért sem, mert „a leghosszabb életű romániai magyar irodalmi lap”,² az *Utunk* megszűnt, és Szilágyi Istvánék új lapot alapítottak (*Helikon*).

Létay Lajos (1920–2007) költő, író, publicista, szerkesztő, parlamenti képviselő, az RKP Központi Bizottságának tagja. Rövid tanítás után az *Irodalmi Almanach* egyik szerkesztője (1951–53), a kolozsvári Magyar Színház dramaturgja, 1956-tól az *Utunk* szerkesztője, majd főszerkesztője (1959–1989). Életművének talán a legjelentősebb része a három évtizedes főszerkesztői munkássága. Ezen időszakában bizonyosan nagyon gazdag levelesládájából valók az alábbi, Sütő András (1927–2006) fogalmazta levelek.³ Szinte mindegyik szóvá tesz, kifogásol, dohog, kritizál, számonkér – írója elvárásai és lelkiismerete szerint. Ha néha fölforrósodik a hangja (pl. Panek Zoltán-kritikájában) annak bizonyosan emberi és szakmai, illetve etikai okai lehettek.

² (D. Gy.) (=Dávid Gyula): *Utunk*. In *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon V/II*. Főszerkesztő Dávid Gyula. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület - Bukarest-Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, 2010, 1013.

³ A levelek magántulajdonban, Bp.

1. Kedves Lajos,

(1964. VIII. 4.)

íme, a Marosi-kérte kis írás a földosztásról.⁴

Remélem, nem jut arra a sorsra, mint minden eddigi írásom, amit az *Utunk*nak küldtem.

Utólag kérek: ha netán közölnék veletek, mi lesz a szegény Kemény Zsigmond sorsa,⁵ értesíts engem is. Az ilyesmi úgy van – tapasztalatból tudom, hogy sürgetni kell a választ, különben ráfeküsznek és hallgatnak.

Mi azonban ne hallgassunk, mert azt is tapasztaltam, hogy ha zörög az ember, mégis csak meghallják egyszer...

Üdvözlő:

Sütő András

2. Kedves Lajos!

(1971. IV. 14.)

Örömmel értesültem fényes bukásomról (ország-világ-rovatotokban) – a Pezsgő-díj ügyében.⁶ Engem ez természetesen nem távolít el Páskánditól, egymásra nem vagyunk féltékenyek. Azt azonban különösnek és eredeti megoldásnak látom, hogy szükségesnek tartottad közölni ezt a szilveszteri tréfát. Az olvasók, sajnos, komolyan veszik. Ők nem ismerik az irodalmi hecceket, fogalmuk sincs arról, hogy a Pezsgő-díj megközelelti-e a Nobelt, vagy pedig a szóban forgó kritikusok összeadtak 25 lejt egy üveg italra.

Ha nem tudnád, kedves Lajosom, sehol a világon nem szokták közölni a vetélkedésben alulmaradt, egyszavazatos műveket. Hanem közlik, miszerint ez és ez nyerte a Femina-díjat stb.

⁴ Marosi Péter az *Utunk* szerkesztője kérte írás megjelent: Sütő András: Földosztók. *Utunk*, 1964. aug. 21. XIX. évf., 34. (825.) sz., 4.

⁵ Az *Élet és ábránd* (*Igaz Szó*, 1964/9) című írásáról lehet szó, Kemény Zsigmond 150. születési évfordulóján, évtizedek hallgatása után Sütő ezzel a tisztázó, értékelő írásával hozzájárult Kemény Zsigmond újraértékelésének az elindulásához.

⁶ Az *Utunk* Ország-világ rovata 1971. ápr. 9-én közölte, hogy hat irodalomtörténész (Földes László, K. Jakab Antal, Kántor Lajos, Láng Gusztáv, Marosi Péter és Szócs István) szótöbbséggel Páskándi Géza *Az eb olykor emeli a lábát* című drámakötetét minősítette az 1970-es év „legjelentősebb romániai magyar irodalmi alkotásá”-nak. Öten a Páskándi-kötetre, Szócs István Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér* (Bukarest, 1970, Kritikon Könyvkiadó) című könyvére szavazott. *Utunk*, 1971. ápr. 9., XXVI. évf., 15. (1171.) sz., 12.

Az *Utunk*, nyilván engesztelésül, alig egy hónappal később interjút közölt Sütő Andrásal. A Pezsgő-díjat firtató kérdésre (A hat kritikus „maszek” Pezsgő-díja és az olvasók osztatlan véleménye /Az *Anyám könnyű álmot ígér* könyv sikerére utal – S. Gy./ között, érzése szerint, miért van ilyen nagy izlésbeli eltérés?) Sütő így válaszolt: „Ízlésbeli, nézetbeli életérés mindig volt, mindig lesz. Puddingfejű Wilson szerint a ló-verseny is ez teszi élővé”. Marosi Ildikó: Beszélgetés Sütő Andrásal. *Utunk*, 1971. május 14., XXVI. évf., 20. (1176.), sz. 1, 4. Az interjú második fele fölött: *Díjkiosztás az Írószövetségben* aláírású csoportkép, közepén Sütő András áll.

Az irodalmi életben a bejelentést vita követte. Sütő András 1974-ben kapott Pezsgő-díjat, az *Istenek és falovcskák* című esszékötetére (*Utunk*, 1974/9).

Általános vélemény (az enyém is persze): a kompromittálásnak ez a válfaja régóta ismeretes, épp oly ismeretes, amely eredménytelen is ebben az esetben. A könyvecském⁷ azért még elkél valamiképpen.

Egyebekben a régi barátsággal üdvözl:

Sütő András

3. Kedves Lajos!

Jan. 24. 1972.

Nekem már nincs időm vitákba keveredni, a magam ifjúságában megtettem ezt⁸ – vagy elkövettem –, de távlati elgondolásaim közepette ez ma már lehetetlennek mutatkozik. Ui. kedvem lenne beleszólni a Veress Dániel könyvének értékelésébe.

Miről van szó, Lajos? Minek utána Kántor és Láng⁹ oly méltatlanul elviccelte, elpamfletizálta ezt az embert, minek utána a Ki hitte volna rovat¹⁰ többször is nevetség tárgyává tette, és miután egy tisztességes könyve megjelenik:¹¹ az *Utunk*, példátlan fürgeséggel veti rá magát, és bizonygatja, miszerint kudarcok sorozatát nyomtatta ki¹² stb. Hogy ez nem az *Utunk*, hanem a szerző? Nyilvánvaló. Hogy ehhez a hangvételhez a szerzőnek joga van? Bizonyos. De: a szerkesztőségnek is jogában áll legalább annyit megjegyezni csillag alatt, hogy nem ért a szerzővel egyet mindenben. Ezt a világon mindenütt így szokták csinálni. Avagy Neked mint főszerkesztőnek is ugyanaz a véleményed? Nem hiszem. Azt sem, hogy bővebben kellene szólnom neked Veress D. értékeiről. Mi történik itten? Hogy mihelyst ugrik valaki – s a demokrácia nevében ehhez joga van –, menten helyet adunk neki. Rendben. De vajon egy lapnak, amely higgadtan összegez jelenségeket, nem lenne-e kötelessége úgy szervezni a vélekedés-közlést, hogy biztosítsa valamelyes objektív értékelés kialakítását? Hiszen, jól tudod, számosan vannak, akik másként vélekednének. (Ha pld. a szerkesztőség fölkérné őket, amennyiben spontán jelentkezés nincsen!) Egyetértesz velem abban, hogy gyengébb művekről jobb vélekedés is látott már napvilágot az *Utunk* hasábjain? Példákat fölösleges hoznom a sértés-veszély elkerülése végett. Barátilag kérlek: olvasd el a Veress köny-

⁷ *Anyám könnyű álmot ígér*: Bukarest, 1970, Kriterion Könyvkiadó.

⁸ Ifjúkora vitáiból bőven idéz Sütő András az *Évek – hazajáró lelkek* (Cikkek, naplójegyzetek, 1953-1978. Bukarest, 1980, Kriterion Könyvkiadó.) című kötetében: 16-50, 57-75.

⁹ Kántor Lajos-Láng Gusztáv: *Romániai magyar irodalom 1945-1970*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.

¹⁰ Pl. *Ki hitte volna...* hogy Veress Dániel mindenki által elérhetőnek s ezért népköltőnek nevezi Horváth Istvánt, Gellért Sándort, Kányádi Sándort, Farkas Árpádot, Magyar Lajost és Páll Lajost, de nem mondja meg, minek nevezné a mindenki számára még elérhetőbb Horváth Imre, Szemlér Ferenc, Kiss Jenő vagy Létay Lajos líráját. A más módokon elérhető Bartalis János, Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos vagy Király László verseit pedig az isten őrizze attól, hogy Veress Dániel kezébe kerüljenek. Még klasszifikálni találja őket... *Utunk*, 1972. jan. XXVII. évf. 1. (1210.) sz. 12.

¹¹ Veress Dániel: *Vándorúton*. Esszék, portrék, tanulmányok. Bukarest, 1971, Kriterion Könyvkiadó.

¹² Tamás Gáspár Miklós: *A mindenféleség hátrányai*. *Utunk* 1972. január, XXVII. évf. 2. sz. 3-4. Tamás Gáspár Miklós legfontosabb megállapításai: Veress Dániel esszéi „doxografikus esszék. Vélemények rögzítései. /.../ Számos kitűnő írás ellenére /.../ kudarcok sorozatával állunk szemben. /.../ Témáit csak exponálja”, Veress Dániel „többre hivatott”.

vét, s magad is meggyőződsz arról, hogy megérdemli az Utunk másfajta vélekedését is. „Hát akkor írd meg!” – mondhatnád most nekem.¹³ De jól tudod, Lajos: egy lap koncepciójának érvényesítése nem rendelhető alá a véletlenszerűségnek. Vagyis, hogy akad-e vagy sem fiatal kritikus, akinek *személy* (kiemelés S. A.) szerint jogában áll Veress D. 20 éves munkásságát megkérdőjelezni. A személyi indulatokhoz vagy eredeti felfogásokhoz – úgy gondolom – valamiképpen hozzá kellene számítanunk a lapnak mint közösségi fórumnak, mint saját, közösségi jellegéből adódó, *objektív* (kiemelés S. A.) – vagy legalábbis objektivitásra törekvő – fórumnak a tehetséget, munkát, teljesítményt *védelmező* (kiemelés S. A.) szerepét is. Hol van ez a szerep ebben az esetben? Bizony, sehol, kedves Lajos. Lehetséges, hogy mindezt főlöszleges volt elmondanom: nem tudhatom, hogy valamiféle belső szerkesztőségi elgondolás alapján már jövő számotokban hozzátok az egyensúlyt biztosító írást. Ha így van, minden jót kívánok neked, s egyben öllek:

Sütő András

4. Kedves Lajos!

75. okt. 8.

E néhány sorhoz most ünnepi komolyságot öltök – tréfa nélkül –, a megértésedet, a kollega megértését kérve. Ex abrupto:¹⁴ nem tudom megírni a nőhistóriát, egyszerűen képtelen vagyok rá. Miért? Mert sokesztendő dolgom alján, a mélyben ért a fölkérés, mert folyton fölbukkanok belőle, elvesztegettem rá drága hajnali órákat, és semmi elfogadhatót nem bírtam produkálni. Olyat, ami legalább nekem tessék. Márpedig: öszszecsapott szövegre nincs szükség. Ígéreteiben az emberből néhanapján az ifjúság könnyedsége szól, az az idő, amikor oly könnyedén írtunk, ahogyan a salaktalan életkor ezt megengedte. Most már tele vagyok lerakódással, iszapos és hínáros lekötöttségekkel. Hát, kb. ezért nem sikerült kérésednek eleget tennem.

Röstellem, hogy ennyit fáradoztál az ügyben, telefont és papírt nem kímélve. A válasz épp ezért ilyen kései: mert százszor is nekifutottam az Elgondoltnak, amiből nem patant ki semmi érdemleges.

Végül is: az én kudarcom, ha jól meggondoljuk.

Vajon sikerült-e megértetnem magam? S elhíttetnem, hogy a dolognak semmi titkolt háttere nincsen.

Hiszen ismerjük egymást: megmondtam volna.

Örömmel hallom, hogy Svájcban jártál. Ottani közös ismerősünk mesélte. Várom, hogy közös élményeinket megosszuk.

Addig is ölel:

Sütő András

¹³ Sütő ráadásul írt Veress Dánielről: *Sepsiszentgyörgy felé menet - premier előtti várakozásban* (1970). In Sütő András: *Évek - hazajáró lelkek*. Cikkek, naplójegyzetek (1953-1978). Bukarest, 1980, Kriterion Könyvkiadó, 145-150.

¹⁴ Ex abrupto (lat): kapásból, rögtönözve

Megjelenés után nem szoktam gyönyörködni az írásaimban, így csak figyelmeztetésre néztem bele Évkönyvbeli írásomba. „Egy-két helyen ott valami nem világos” – szól az észrevétel. Hát elolvastam... És elborzadtam. Hirtelenében 11 /tizenegy/ értelemzavaró sajtóhibát és minden jel szerint tudatos szerkesztői javítást fedeztem föl a rövid írásban. A szerkesztői javítások is érthetlenné, zavarossá tették a megmocskolt mondatot. „Szerencsémre” gépelt másolat áll ottan rendelkezésedre. Az ellenőrzés tehát könnyen megejthető. Kérlek, ne hagyj engem olvasóim előtt e nyomorúságos helyzetben, és add le – hangnemében tompított helyreigazításomat.¹⁵

De előtted, aki ugyancsak kényes vagy a szavak tisztaságára, nem nyelhetem le indulatomat. Lajosom! Ugyan bizony ki volt – az esetlegesen tudatlan nyomdászton kívül – az a szarházi, részeg barom, aki a kéziratomba ily ocsmány módon belejavított? Ki az a csökött anyanyelvű öszvérjelenség, kinek a hivatal jogot is ad ahhoz, hogy apró elméjének trágyáját a más kéziratába hullajtsa? Mióta tudom az *Utunkat*, ilyesmi nálatok velem nem fordult elő. Lám, az idők azt is elhozzák, hogy a sintérnek való kontár tisztességesen megírt kéziratot mocskolhat meg fényes nappal – fizetség fejében! Van disznóság, mit meg sem írtam – hogy rövidebb legyek – a helyreigazításban. Például: jön a gyerek *fürgén gombolkozva* (Sütő András kiemelése). Hát erről a csótány nem lelopta a jelzőmet? A *fürgén* szó nem tetszett neki. Meg se mondd, hogy ki volt, mert alkalomadtán *fürgén* felpofozom. Ennél nagyobb sértés csak akkor ért engem, amikor bizonyos Panek, a lélek mérnöke, a gyermeki lélek gyilkosaként vigyorgatta meg arcát az *Előre* hasábjain. (Arcát?)¹⁶

Kedves Lajos! Személyed nekem garancia volt arra, hogy kéziratom nem kerül ostoba kézbe. Hát mi történt? Kérlek, válaszolj!

Ölel

Sütő András

¹⁵ Az alábbi helyreigazítást tették közzé: Az *Utunk Évkönyv 84'* 63–68. lapján, Sütő András *Azok a pisztrángos napok...* című emlékezésébe sajtóhibák kerültek, amelyekért a szerző és az olvasók elnézését kérjük: – a 63. lap 43. sorában „kukuk” helyett *ka-kuk!* olvasandó, – a 64. lap 8. sorában „is” helyett *itt* olvasandó, – a 64. lap 15. sorában „sujtú” helyett *sujtó* olvasandó, – a 64. lap 36. sorában „és” helyett *épp* olvasandó, – a 65. lap 31. sorában „a jövőre is nézve” helyett *a jövőre nézve is* olvasandó, – a 65. lap 28. sorában „Nappal. Uram” helyett *Nappal, uram* olvasandó, – a 67. lap 9. sorában pedig „gübéket” helyett *gübét* olvasandó. *Utunk*, 1984. febr. 17., XXXIX. évf., 7. (1842.) sz., 2. Puskás Tivadar: *Csoportkép Perszeopoliszból* cikkében közöltek egy Sütő András arcképfotót s alatta a *Hibaigazítást*.

¹⁶ Előzménye lehet ennek az ún. „Csiinkerózsika-vita”, melyet Sütő András egy írása váltott ki (Csiinkerózsika. *Korunk*, 1978/6), amelyre Panek felelt (Írjon ön is írúl. *A Hét*, 1978/35), majd erre Sütő válaszolt (Kinek gondja, kinek kacagása. *Igaz Szó*, 1978/9). A terebélyesedő vitához többen hozzászóltak (Bajor Andor, Deák Tamás, Szász János, Szócs István), azután Gálfalvi Zsolt lezárta (Közös gond és felelősség. *Igaz Szó*, 1979/1). *Románia Magyar Irodalmi Lexikon*, IV. Főszerkesztő: Dávid Gyula. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Bukarest-Kolozsvár, 2002, Kriticon Könyvkiadó, 391–393.

Kedves Lajos!

Mindig jóindulatú körülpillantásodban is észreveheted: miként szaporodnak sajtónkban a személyeskedő mocskolódások. Az még semmiség volt, hogy pl. Nagy Istvánnak se hatalma, mégis garázdálkodik. Az Ademenirea című szenny-regény már mint közönséges fasisztát szerepelteti – álnév alatt persze. Ugyanitt a *Világosság* – tehát Balogh Edgár lapja¹⁷ – irredenta, nacionalista kiadvány, és ilyen az egész korabeli kolozsvári magyar baloldal is. Lancranjan pamfletjében Méliusz József ugyancsak elvetemült magyar irredenta. Soroljam tovább? A főrabbi esetét? Hogy a ROSEN nevet miként szőtték nyílt antiszemita versbe? S ilyenformán a bíróság „nem érheti tetten” a szerzőt? Hát pont olyan ez is, mint a BALGA-BALOG vándorprédikátor Panek Zoltán plankácsos novellájában az *Utunk* hasábjain.¹⁸ Ha nem ismernéd Panek és Balogh konfliktusát, bármely kolozsvári irodalmár elmeséli neked. Ez magánügyük maradhatott volna, ha Corneliu Tudor Vadimtól nem lehetne tanulni. Hogy becsületsértő minősítésbe miként lehet beleszőni az áldozat nevét. Balga-Balogh persze, miként a Rosen – rózsaként.

Mi is kezdjük tehát? Minek utána a Világosság irredenta lap lett, annak alapítója és megszenvedője vándorprédikátor? Íme a mocskolódo jelző, melyet oda nyújt most Panek Balogh Edgárnak sok évtizedes küzdelmeiért. Vagy csupán az Irodalmi Lexikonért, amelyet újra leállítottak.¹⁹ S amely joggal költöztethetné Paneket a P-betűből az M-be, a Mocskolódások fejezetébe.

Kedves Lajos, ne mondd, hogy nem kell erről tudnod. Nézz körül, s aki jobb híján vigyorog, megsújja majd neked: P. jól oda mondott. Mert bátor fiú. Olyan korban, mely nem mondhatta az igazat, egyedül ő találta meg a módját a vakmerőségnek: Balogh Edgár vándorprédikátor. Rugdossátok az ártatlanul börtönviseltek, akik 1945–48 között mai nemzetiségi intézményi hálózatunk létrehozásáért küzdöttek. Az *Utunk*ért is, hogy ma plankács-novellákkal²⁰ mocskolódják a legfőbb terv-kovácsolón, aki Balogh Edgár volt.

Míg Panek – hasonló módszerrel – csak szerény személyemet mocskolta *Utunk*-beli jegyzeteiben és az Előre hasábjain – nem szóltam, Lajos.

Edgár védelmében azonban meg kell szólalnom. Téged is kérlek: ne hagyd elszaporodni lapodban a nyilvános becsületsértést. Legyen elegendő nekünk, amit reánk szórt az Ademenirea szerzője, aki Panekben szövetségesre lelvén, azt is mondhatja: csak segíteni akartam nektek, hogy magatok is lássátok az írónak, közügyi embernek becézett vándorprédikátorokat. Mintha bizony Balogh Edgárt gyerektartási per útján kényszerítették volna vándorútra.

¹⁷ A Magyar Népi Szövetség központi politikai lapja (1944-1952), Balogh Edgár 1945-49 között volt a lap főszerkesztője. A munkatársai között Sütő András is ott volt.

¹⁸ Az említett rész: „Talán az volt a baj, hogy beszélő nevem volt. Beszédés, már-már fecsegő. Egy balga-balog vándorprédikátor ajánlott is harciasabbat helyette. Bocsánat: helyébe. Válaszoltam neki. Eltesszük egymást emlékebe. De a tőlem kapott levelet ő nem teszi az ablakba”. Panek Zoltán: A plankács. *Utunk*, 1984. június 8., XXXIX. évf., 23. (1858.) sz.

¹⁹ A *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon I.* (Bukarest, 1981, Kriterion Könyvkiadó) kiadása után a második kötetet – ugyancsak Balogh Edgár főszerkesztésében – csak 1991-ben jelenhetett meg. A továbbiakat Dávid Gyula főszerkesztésében adták ki: III.: 1994, IV.: 2002, V/I. és V/II.: 2010.

²⁰ plankács: ácsszerszám, ácsbárd

Mindez történik persze a demokrácia jegyében. Fölhívnám figyelmed arra, hogy a mocskolódásra nem válaszolhatott sem Méliusz, sem Rosen, sem Fodor Sándor, aki Nagy Istvánt próbálta megvédelmezni egy kis jegyzetében. Indoklás? A mocskolódások sajnálatos módon a demokrácia nevében láttak napvilágot, a válasz ellenben – bármiféle válasz – csak bajt okozhatna. Lancranjan ellen is nyilvánosságot nem látott levélben tiltakozhattunk 36 magyar író aláírásával. Mondanom sem kell, hogy P. neve nem volt közöttük.

Azon kellene fáradoznunk inkább, hogy Balogh Edgár Irodalmi Lexikonja megjelenjen, hogy a Magyar Népi Szövetség utolsó esztendeit tárgyaló könyve engedélyeztessék.²¹ Ez a mi ügyünk is lenne!

Nehezebb persze a rágalomnál, a kicsinyes, sőt nevetséges személyi indulatok be rendezkedésénél.

Sőt, nemcsak nehezebb: átmenetileg lehetetlenség is majdnem.

Akkor ezzel vigasztaljuk magunk? A feminin hisztéria klimaxos hevületével? Gaál Gábor forog a sírjában. Ő tudta még, hogy kicsoda ez a balga-balog Balogh Edgár. Meg Móricz Zsigmond is. És tudod, persze, magad is, kedves Lajos. Olyannak, aki nem tudja, e néhány sort nem is vettem volna papírra.

Baráti köszöntéssel

Sütő András

Marosvásárhely, 1984. június 12.

Ui. Ne vedd rossz néven, hogy neked szóló – de nem téged érintő – felháborodásomat néhány más barátommal is közöltem.

András

7. Kedves Lajos!

1986. IX. 30.

Köszönöm leveled. Elhiszem neked, amit Marosi²² védelmében felhozol. Legföljebb annyit tehetnék hozzá: ha nem ismerte az ügy hátterét: föltűnhetett volna neki a Panek-fécesz szaga legalább. Náthás talán? Mindegy.

Baráti kérésedet nem utasíthatom vissza, az írás maradjon. De újabb Panek-banditizmus esetén személyesen megyek szétverni az írásomat – ólomban is!

Lajosom! Nem azt írtam, hogy Ti az *Utunkat* „kontroll” nélkül szerkesztitek. Hanem azt, hogy a szóban forgó szellemi ocsmányság (nem „kellemetlenség”) megfelelő szerkesztői kontroll, tehát igény, tehát megítélés nélkül került – távollétedben tehát – szeretett lapunkba. (Nem irónia!) A baj csak az, hogy szerinted ez a jövőben is előfordulhat. De hiszen most már tudjátok, hogy Panek írói hivatása végre értelmet nyert az ellenem való fenekedésben! Ehhez – remélem – nem adtok neki segítséget.

Baráti ölelés

Sütő András

²¹ Ilyen tárgyú művei Budapesten jelentek meg: *Hídverők Erdélyben, 1944-1946*. Bp., 1985. *Férfimunka*. Emlékirat, 1945-1955. Bp., 1986.

²² Marosi Péter *Utunk* szerkesztő, a kritikai rovat vezetője.

Összességében miről is adnak hírt a fönti levelek, mi a saját tanulságuk? Elsősorban talán arról, hogy szerkesztői, főszerkesztői fiókok őrizhettek fontos, akár irodalomtörténeti érdekű, de mindenképpen egy-egy alkotóhoz és művekhez – ha kicsinyke, mégis fontos – adalékokkal szolgált tényeket. Bizonyosra veszem, hogy Létay Lajos nemcsak az *Utunkban*, közvetetten (hibaigazítás, Sütő interjú és fényképei közlése stb.), hanem személyesen, levélben is válaszolt Sütőnek. Ám azok a levelek – ha megmaradtak – a Sütő hagyatékban lehetnek. Egyet, írást kérőt Sütő idéz közülük: „Kedves Andris, fogadd baráti kézsorításomat a titeket is sújtó nagy bajban... Tudom, min mentetek keresztül, s még egy szárazon maradt számára se nehéz elképzelni, miben lehettek jelenleg is. Persze, a baráti együttérzésnél jóval többet érne, ha elütnék egy napot nálatok, ha segítenék az elázott lakás rendbetételében! Ehelyett – ne haragudj – még én kérek tőled: szeretnők az utókor számára is, magas művészi szinten, megörökíteni ezt a mi mostani nagy veszedelmünket. Szeretnénk az 1971-es Évkönyvbe beilleszteni egy fejezetet az árvízről.²³ Ezért arra kérek, ha kissé túl tudod már tenni magad a pillanatnyi bajokon, írd nekünk valamit ezekről a napokról. Élményed, sajnós, nagyon is sok van hozzá, tolladat pedig – tudom – nem bánthatja ár”.²⁴

S talán Sütő is több levelet írhatott Létaynak, ám az *Utunk* szerkesztőségéből lemondásakor sebbel-lobbal távozó ex-főszerkesztő csak néhány levélcsoport tudott magával vinni a több évtized alatt fölgyűltekből, köztük a föntieket.

A Sütő-levelek a folyamatos figyelemről, az erdélyi/romániai irodalmak tüzetes, a legkisebb részletekre is rezonáló, azt átélő figyelméről árulkodnak. S arról, hogy kényes a magyar nyelv írásaiban használt pontosságára, hogy a színvonal mellé áll, s a barátait, írotársait megvédi, ha kell, kéretlenül is, de az ocsút, a középezt, a sandát, a méltatlanul támadót nem tűri. A hangja akkor forrósodik föl, amikor igaztalan bántással, hányaveti ítéletalkotással, durva sérelmekkel kerül szembe. E levelei így válnak írói igazságkeresése és alkotói harca dokumentumaivá és *Az Utunk hívó hangjai* című összefoglaló írása kiegészítőjévé.²⁵

Közzéteszi: Sümegi György

²³ *Az Utunk Árban - ár ellen* című két összeállításában (1970. máj. 29., XXV. évf., 22. (1126.) sz., 6-8, és 1970. jún. 5., XXV. évf., 23. (1127.) sz., 6-7) nem szerepelt Sütő András-írás, ahogy az *Utunk Évkönyv 71*-ben sem. Ugyanazon időben közzéték az *Arcképek* sorozatban Kántor Lajos: Sütő András című írását (*Utunk*, 1970. máj. 29., XXV. évf., 22. (1126.) sz., 2).

²⁴ Sütő András: *Évek - hazajáró lelkek*. Cikkek, naplójegyzetek (1953-1978). Bukarest, 1980, Kriterion Könyvkiadó, 188-189.

²⁵ Sütő András: *Az Utunk hívó hangjai*. In Sütő András: *Évek - hazajáró lelkek*. Cikkek, naplójegyzetek (1953-1978). Bukarest, 1980, Kriterion Könyvkiadó, 186-189.